

Broniaus Krivicko kūrybos žmogus ribinėje situacijoje: literatūrinė Dievo patirtis

Dalia Čiočytė

Lietuvių literatūros katedra
Literatūros, kultūros ir vertimo tyrimų institutas
Vilniaus universitetas
dalia.ciocyte@ff.vu.lt
ORCID: 0000-0002-1837-1673

Anotacija. Poetas, prozininkas, Lietuvos laisvės kovotojas Bronius Krivickas (1919–1952) – žemininkų kartos kūrėjas, asmenybės ir kūrybos pasaulėžiūrai formuoti rinkėsis egzistencinės filosofijos atramas. Studijuodamas lietuvių literatūrą Vytauto Didžiojo universitete ir Vilniaus universitete (1938–1943 m.), B. Krivickas klausėsi Antano Maceinos, Juozo Girniaus paskaitų, skaitė jų straipsnius, pristatančius pagrindines egzistencinės filosofijos idėjas: asmens laisvės absoliutumas, gyvenimo mirties akivaizdoje sąmonė ir nebudrios gyvenimo kritika, ribinių egzistencinių situacijų prasmė.

B. Krivickas – gilaus, sąmoningo tikėjimo krikščionis, katalikų intelektualų federacijos „Ateitis“ narys, žurnalo *Ateitis* us (1938–1939 m.), ateitininkų meno draugijos „Šatrija“ (kuri siejo krikščionybės tradiciją su jos modernizavimo tendencijomis, pabrėždama meno autonomiją) dalyvis, *programiškai* siekęs suteikti meno ir apskritai kultūros kūrybai krikščioniškosios teologijos matmenį.

Straipsnio tikslas – pažvelgti, kaip B. Krivicko kūrybos (prozos ir poezijos) žmogus ribinėse egzistencinėse situacijose, – pirmiausia mirties akivaizdoje, – ieško santykio su Dievu tiesos. Šiuo (Dievo patirties ribinėje situacijoje) aspektu straipsnyje analizuojama B. Krivicko proza ir poezija. B. Krivicko poezija yra ne kartą įžvalgiai tyrinėta, o proza, drama (meniniu požiūriu neprilygstanti šio autoriaus poezijai) lig šiol yra mažai tyrinėta, kūrybos visumos aprėpti kol kas nebuvo siekta. B. Krivicko kūryboje žanrinė skirtis dar ir tokia, kad proza rašyta daugiausia iki autoriaus išitraukimo į ginkluotą kovą prieš Lietuvos okupaciją, o visa poezija kurta jau partizanų miškuose. Pagrindinė teorinė tyrimo perspektyva yra literatūros teologija, dėmesinga literatūrinei religinės patirties (kaip egzistencinės patirties aspekto) interpretacijai, teksto atveriamai asmeniškai Dievo (būties prasmės) paieškai.

Esminiai žodžiai: literatūros teologija; ribinė egzistencinė patirtis; teodicėja; *Rūsčiojo Dievo* metafora.

The Literary Experience of God in Death's Vicinity in the Works of Freedom Fighter Bronius Krivickas

Dalia Čiočytė

Department of Lithuanian Literature
Institute for Literary, Cultural and Translation Studies
Vilnius University
dalia.ciocyte@ff.vu.lt
ORCID: 0000-0002-1837-1673

Summary. Bronius Krivickas (1919–1952), a Lithuanian poet and fiction writer, a fighter against the Soviet occupation of Lithuania, reflects carefully the main ideas of existentialism: Søren Kierkegaard's concept of individual freedom, Martin Heidegger's notion of being-toward-death, the concept of a limiting situation developed by Karl

Received: 01/09/2020. Accepted: 06/11/2020

Copyright © Dalia Čiočytė, 2020. Published by Vilnius University Press

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Jaspers. In the worldview of B. Krivickas's literary works, these ideas are associated with the context of Catholic philosophy and theology.

This article investigates the notion of God within the existential limiting situation (especially the situation of death) in the literary works by B. Krivickas. The main critical perspective is the theology of literature.

In the context of the dramatic experience of World War II, B. Krivickas's short stories, a symbolist play *A Tale About a Princess*, and poetical prose works interpret God as being perceived through human conscience and a human longing for spiritual harmony. God is being thought of as the ultimate metaphysical mystery.

In the period of Lithuanian fights for freedom, B. Krivickas's poetry reveals an intense partisan self-consciousness. The poetry interprets the fight against the Soviet aggressor as a sacrifice for the nation's freedom and compares it indirectly with the ultimate sacrifice of Jesus Christ. According to the logic of existentialism, B. Krivickas's poetry claims that a human being is absolutely free, even if this means to choose freedom at the cost of life.

God becomes the personal *you* for the fighter seen in B. Krivickas's poetry. The main theme of the fighter's dialogue with God is an existential complaint. The fighter experiences deep theodic dilemmas. He has no doubts about the righteousness of the war against the Soviet occupation, but he has deep doubts about the divine permission for evil to exist in the world. The faith of the poetic fighter is just his will to believe, his desire to believe. Thus the poetic figure of the fighter acquires both patriotic and religious heroism.

Keywords: the theology of literature; a limit existential experience, theodicy; the metaphor of the severe God.

Poetas, prozininkas, Lietuvos laisvės kovotojas Bronius Krivickas (1919–1952) – žemininkų kartos kūrėjas, asmenybės ir kūrybos pasaulėžiūrai formuoti rinkęsis egzistencinės filosofijos atramas. „Žemininkų poezijos problematikai suprasti filosofinis kontekstas yra būtinas. Joje itin stiprus minties primatas, tematikos ir idėjų lygmenyje poezija ir filosofija yra lyg susisiekiantys indai. Labiausiai žemininkus yra paveikusi egzistencialistinė, ontologizuota filosofija (Kierkegaardas, Schopenhaueris, Nietzsche), taip pat – Berdiajevo, Spenglerio, Heideggerio, Jasperso ir kt. filosofinė mintis, perprasta iš Maceinos ir Girniaus paskaitų ir iš savarankiškų studijų“ (Balsevičiūtė 2001, 23). B. Krivickas, studijuodamas lietuvių literatūrą Vytauto Didžiojo universitete ir Vilniaus universitete (1938–1943 m.), klausėsi Antano Maceinos, Juozo Girniaus paskaitų, skaitė jų straipsnius, pristatančius pagrindines egzistencinės filosofijos idėjas: asmens laisvės absoliutumas, laisvė rinktis moralinę poziciją ir veiklos principus net ir didžiausios grėsmės akivaizdoje, nepriklausomai nuo aplinkos (Søren Kierkegaard), gyvenimo mirties akivaizdoje sąmonė, nebudrios gyvensenos kritika (Martin Heidegger), Karlo Jasperso, – ryškios religinio egzistencializmo figūros, – ribinių egzistencinių situacijų (egzistencialai: kova, meilė, mirtis...) aiškinimas (žr. Tūtlytė 2006, 118–120, 125–126; Balsevičiūtė 2001, 11–28). A. Maceinos, J. Girniaus filosofiniam mąstymui svarbi mažos tautos atsilaikymo totalitarizmo akivaizdoje problema, tautinės ištikimybės samprata; tai formavo B. Krivicko ir jo mokslo draugų nuostatą priešintis tautos pavergimui. Atrodytų, B. Krivicką 1944 m. pastūmėjo išeiti į Lietuvos miškus tarsi išorinis pretekstas (žinia apie gresiantį suėmimą), tačiau rezistento, laisvės kovotojo nuostata yra ryški ir giliai apmąstyta B. Krivicko asmenybinės pozicijos ašis.

B. Krivicko biografija ir kūryba labai arti viena kitos: kūryba intensyviai interpretuoja biografines autoriaus situacijas, formuluoja jų prasmės klausimus, nužymi galimus atsakymus. Pasak Ritos Tūtlytės, „Kasdienė akistata su mirtimi ir iš to kylanti būties laikinumo pajauta – psichologinė partizano situacija, kurios neįmanoma apeiti, – reikia joje išbūti, ją įsisaugoti. B. Krivicko lyrikoje ji suvokiama ir apmąstoma egzistenciškai.

Iš šios savivokos kilusi visa B. Krivicko poezija“ (Tūtlytė 2006, 126). Meniška tai, kad B. Krivicko poezija, – rašyta aktyvaus priešinimosi okupacijai kontekste, tiesiogiai gresiant mirčiai, – pakyla virš biografinio autoriaus būsenos ir poetiniu filosofiniu mąstymu abstrahuoja klausimus apie asmens ištikimybę tautai, apie heideggeriškąjį buvimą mirties akivaizdoje, apie žmogaus prasmę mirties artumoje. Literatūrinė kūryba pranoksta individualius autoriaus tikslus, skaitytojo lūkesčius ir politines laikotarpio aplinkybes, liudydama vidinę žmogaus egzistencijos prasmę. Virginijus Gasiliūnas, – B. Krivicko biografas, kūrybos tyrinėtojas, B. Krivicko ir jo artimo bičiulio Mamerto Indriliūno (1920–1945) raštų sudarytojas, – klausia, kas itin aktualu interpretacinei bendruomenei B. Krivicko poezijoje, ir pateikia reikšmingą atsakymą: „Norėdami pristatyt tautos atsparą okupacijai, renkamės atitinkamus eilėraščius: kova, laimėjimas net per mirtį ir pan. O ar ne svarbiau patirt, kad kova, net mirtina kova neužgožia amžinųjų žmogaus egzistencijai kylančių iššūkių: klausimų apie save ir kitą, apie Jį?“ (Gasiliūnas, 2019).

B. Krivickas – gilaus, sąmoningo tikėjimo krikščionis, katalikų intelektualų federacijos „Ateitis“ narys, žurnalo *Ateitis* redaktorius (1938–1939 m.), ateitininkų meno draugijos „Šatrija“ dalyvis, kartu su bičiuliais (Eugenijumi Matuzevičiumi, Pauliumi Jurkumi, Mamertu Indriliūnu, Vytautu Mačerniu, Kaziu Bradūnu ir kt.) programiškai siekęs suteikti meno ir apskritai kultūros kūrybai krikščioniškosios teologijos matmenį (žr. Jakaitė 2002, 14, 86–89). „Šatrijiečiai partizanai“, – taip iš laiko perspektyvos Kazys Bradūnas yra apibūdinęs B. Krivicką ir M. Indriliūną, įvardydamas patriotinio ir religinio angažuotumo vienovę (žr. Jakaitė 2002, 140).

Estetinė „Šatrijos“ programa siejo krikščionybės tradiciją su jos modernizavimo tendencijomis, pabrėždama meno autonomiją. Vincui Mykolaičiui-Putinui, „Šatrijos“ globėjui, rūpėjo pabrėžti ir teologinę meno kilmę (menas, žmogiškoji kūryba – žmogaus panašumo į dieviškąjį Kūrėją aspektas), ir meną kaip laisvą, savarankišką žmogiškojo kūrėjo mąstymą. Ontologinį meno pamatą V. Mykolaitis-Putinas mato bibliniame dieviškosios kūrybos vyksme („Pirmutinį kartą žodį kūryba – *creatio* randame Biblijoje, kur pirmą kartą jo prasmė pasirodo visu aiškumu. ‘Pradžioje sukūrė Dievas dangų ir žemę’...“), tačiau žmogaus kūriniui meniškumo teikia ne objektyvaus grožio sekimas, o subjektyvi kuriamoji savimonė (Mykolaitis-Putinas, 1989, 157, 177). Analogiškai sakytume – ne žinomų tiesų kartojimas, o asmeniška, individuali tiesos paieška. Toks tonas buvo duodamas „Šatrijos“ literatams.

Šio straipsnio tikslas yra pažvelgti, kaip B. Krivicko kūrybos (prozos ir poezijos) žmogus ribinėse egzistencinėse situacijose, – pirmiausia mirties akivaizdoje, – ieško santykio su Dievu tiesos. Šiuo (Dievo patirties ribinėje situacijoje) aspektu straipsnyje analizuojama B. Krivicko proza ir poezija. B. Krivicko poezija yra ne kartą išvalgiai tyrinėta (Jakaitė, 2002, 208–213; Tūtlytė, 2006, 125–134; ir kt.), o proza, drama (meniniu požiūriu nepriylgstanti šio autoriaus poezijai) lig šiol yra mažai tyrinėta (žr. Mykolaitytė, 2005), kūrybos visumos aprėpti kol kas nebuvo siekta. B. Krivicko kūryboje žanrinė skirtis dar ir tokia, kad proza rašyta daugiausia iki autoriaus įsitraukimo į ginkluotą kovą prieš Lietuvos okupaciją, o visa poezija kurta jau partizanų miškuose. Tačiau ir prozos

rašymo kontekstas – karas, gyvenimas „dūžtančiose formose“ (Mačernis 1990, 203), o ir ketvirto dešimtmečio pabaigoje epocha jau dundėjo.

Pagrindinė teorinė tyrimo perspektyva yra literatūros teologija. Tai tarpdisciplininė teorija, siejanti estetinius ir teologinius vertinimo kriterijus, aiškinanti teologinį literatūros reiškinių kontekstą bei tyrinėjanti literatūrinio mąstymo apie transcendenciją aspektus (literatūros kūrinyje išryškėjančią teologinę mintį). Svarus literatūros ir teologijos gretinimo pagrindas literatūros teologijai yra literatūrinė egzistencinės patirties interpretacija: religinė patirtis yra egzistencinės patirties aspektas, literatūra – egzistencinės Dievo patirties (arba ne-patirties: Dievo su minuso ženklu) kodas. Teigdama, kad religija turėtų išreikšti individualų kiekvieno asmens santykį su transcendencija, o ne apibendrintą Dievo įvaizdį, teologija ieško literatūroje religinės patirties autentikos; literatūros teologijai rūpi ne teologinių teiginių iliustravimas, o asmeniška Dievo (būties prasmės) paieška. (Plačiau žr. Čiočytė 2013, 13–98.)

Ikirezistencinis laikotarpis (proza, drama): transcendentinio slėpinio refleksija

B. Krivicko novelė „Žmogaus širdis“ (1938) – meninė sąžinės imperatyvo interpretacija. Novelės pasakotojas dalyvauja šventėje, kurios svečių nepažįsta, laikosi nuo kitų atokiai ir stebi kitus. Šio vaizdo konotacija varijuoja evangelinę parabolę apie svečius sukvietusį šeiminką (*Lk 14, 15–24*) ir formuoja alegorinę gyvenimo – buvimo pakviestam į šventę – viziją. Panašią šventės kaip gyvenimo alegorijos konotaciją turi ir rezignacinės prasmės novelė „Vienos vasaros nuotykis“ (1942): personažas stebi atlaidų šventės dalyvius ir jais gėrėsi, merginas gretina su gėlėmis, šventė idiliška, tačiau jos aprašymo pabaigoje netiesioginė menamoji kalba (dvibalsis pagrindinio personažo ir pasakotojo kalbėjimas) įgyja dramatiškumą ir šventės pabaigą susieja su mirtimi („Tada šventė bus baigta“¹); kūrinio pabaigoje „gyvenimo šventės“ motyvas kartojamas su skaudžia ironija, jis nurodo egzistencinių prasilenkimų dramą. O novelėje „Žmogaus širdis“ šventė kaip gyvenimo alegorija įgyja tekerėjiškos tuštybės mugės atspalvį. Pasakotojas tarsi kiek iš aukšto, su lengva ironija komentuoja šventės svečių ir jų kalbų, tarsi džiaugsmingų, tuštumą.

Stebėdamas susirinkusiuosius pasakotojas išskiria iš jų visų vieną – nepritampantį prie neva džiaugsmingos kompanijos, nemokantį joje apsieiti, nemokantį adekvačiai atrodyti, – nevykėlį, vėlgi tarsi evangelinį „mažiausiąjį“: „Tik anas mažas žmogutis kažko nepritampa prie visų. Gal todėl, kad jo išvaizda tokia menkutė: jis toks kresnas, truputį susimetęs į kuprą, jo veidas negražus, išsprogusiomis vandeningomis akimis. Jis eina nuo vieno prie kito, slankioja pakampėmis, ir niekas jo neužkalbina, niekas su juo nešneka – visi per daug užimti savo džiaugsmu. Iš jo judesių žymu, kad jis truputį įsigėres“ (p. 20). Šio menkiausiojo elgesys komiškas, emocijos ir nuoskaudos menki. Kitame kūrinio epizode pasakotojas mandagiai atjausdamas užkalbina šį personažą, pastarojo nuo-

¹ Krivickas, 1999, 51. Toliau cituojant Broniaus Krivicko kūrybą skliaustuose nurodomas puslapis arba ir kūrinio pavadinimas.

taika praskaidrėja, jis su bendravimo viltimi siūlo pasakotojui „išgerti alaus, pašnekėti“ (p. 21). Tačiau pasakotojas noro „išgerti“ neturi („Aš neturėjau noro gerti. Man atrodė, kad jis gerdamas nepastebės. Greitai nukėliau savo pilną stiklinę tolyn, o prieš save pastačiau tuščią. Bet jis turbūt pastebėjo“, p. 21), – o, svarbiausia, pasakojimo potekstėje lieka nenoras leisti su šiuo pašnekovu į kalbas. Pašnekovas pravirksta, ir čia į pirmąjį planą iškeliamas charakteringoji, savita šio portreto detalė – *vandeningos akys*.

Šis centrinis novelės įvykis, – nesėkminga pabendravimo pastanga, – yra tarsi maža reiškiantis, nežymus. Tarsi nieko neįvyko, ypač nieko bloga: priešingai, menkam žmogui labdaringai buvo parodyta dėmesio, o verkė jis galbūt dėl girtumo. Šią „tarsi nieko neįvyko“ techniką pasitelkdamas autorius subtiliai atskleidžia pasakotojo sąžinės vaizdą. Vidiniu dialogu pasakotojas stebisi matydamas (gal pirmąkart) vyrą verkiant ir teisinasi nejučias jam gailesčio, o jei ir neatsiliepęs nuoširdumu į nuoširdų kvietimą pasikalbėti, tai „mes visi be širdies“ (p. 21). Tačiau toliau tekste pasakotojas išgirsta pats save, išgirsta savo žodžius apie širdies neturėjimą, – ir šie žodžiai jo sąmonėje ima aidėti kaip klausimas ir apie širdį, ir apie sielą.

Novelės kulminacijoje pasakotojas naktį girdi dviejų vyriškų balsų, tenoro ir boso, dainuojamą dainą. Dainos vaizdą autorius kuria plėtodamas kantiškąją žmogų harmonizuojančios moralės ir harmoningojo žvaigždėto dangaus, – archetipinės Dievo erdvės, – sąsają (plg. archetipinį žvaigždėto dangaus slėpinį, metafizinės tikrovės nuorodą, B. Krivicko poetinės prozos kūrinys „Giesmės žaismui, grožiui, laisvei ir nakčiai“: „Bet iš žvaigždžių ir iš anapus žvaigždžių į jį krinta didžiojo grožio spinduliai ir nukritę sužėri jo sapnuose. Ir sužėri gražia ir baisia liepsna, o jis dreba iš baimės ir iš nusižeminimo nepakelia akių, nes jis jaučia, kad didysis grožis turi būti Dievas!“ – p. 61). Dainos aidas siekia dangaus skliautą, dainoje yra „kažkas nežemiška“, „kažkas nepaprastai švelnaus ir graudaus“, ir tai – „gyva žmogaus širdis“, ir jos sužavėtos žvaigždės novelės tikrovėje krinta žemyn (p. 21–22). Esminis epizodo akcentas yra *mažiausiojo* šifras – *vandeningos akys*, derinamos prie įstabaus žvaigždžių lietaus vaizdo. Gėrėdamasis muzikos ir kosmo harmonija pasakotojas patiria empatiją, prabyla jo sąžinė. Dievas novelės „Žmogaus širdis“ pasaulyje patiriamas kaip dvasinės harmonijos ilgesys ir kaip sąžinės balsas žmoguje.

Sąžinės tema plėtojama ir simbolistinėje novelėje „Manęs laukia už durų“ (1944). Jos autorius šizofreninį asmenybės dualumą interpretuoja kaip sieloje išryškėjusią ribą tarp išoriškai rodomų sielos aspektų, tarsi dvasinio skydo, ir sielos jautriausių aspektų, kurie nuo pasaulio saugomi. Novelės veikėja Aneta saugomą sielos dalį vadina savo seseria: „Mes esam panašios viena į kitą kaip du vandens lašai. O kai mes esam vienos, mes esam abi viena ir ta pati. Bet kai aš užėinu kur nors, ji niekadoms nedrįsta užėiti kartu su manim. Ji palieka už durų ir kantriai laukia manęs. Ji bijo žmonių... Žinai kodėl – jai priklauso trapiusia ir švelniausia mano sielos dalis. O žmonės žiaurūs!“ (p. 84). Tad šizofrenijos vaizdas autoriaus kuriamas kaip žmonių tarpusavio skaudinimo metafora. Pasakotojo paveikslą autorius formuoja kaip atstumo tarp žmonių, – egzistencinio šalčio, – nuorodą: savosios kančios slegiamas pasakotojas nepajėgia suprasti Anetos kančios. Kartu, ambivalentiškai, pasakotojo paveikslas nurodo metafizinę kito nežeidimo galimybę: nors ir

nesuprasdamas Anetos, pasakotojas bendrauja su ja pakludamas savo sąžinei, ir tai yra adekvatus bendravimas.

Novelėje „Nakties svečias“ (1941) plėtojama Maurice’ui Maeterlinckui būdinga sąsaja tarp alegorijos, simbolio ir psichologijos. Interpretuojama heideggeriška mintis apie nebudrios gyvenenos kaltę: „Jūs nepažįstat savo sielos! Jūs nebuvo vos prisilytėję! Ji įaugusi į jūsų kūną kaip medžio šaknys į žemę... Ji aptraukta voratinkliais! Ji užpilta šiukšlėmis!“ (p. 46–47). Tačiau personažas, šiais žodžiais priekaištaujantis pasakotojui ir žmonijai dėl sielos nebudrumo, o savo sielą apčiuopiamai patiriantis, išprotėja, – kūrinio siužetas išryškina pavojingą ribą tarp intensyvaus dvasingumo ir beprotybės. Beprotybės sampratai autorius suteikia teologinę apšėdimo prasmę – demonas puola dvasingiausius: „Taip, galvojau aš, tai ano demono, juodojo demono akys žiūri iš šito žmogaus veido, bet kas, kas yra dabar su jo siela, kurią jis kaip baltą paukštį galėjo laikyti savo rankoje?..“ (p. 48). Simbolistinė poetika nakties vaizdą kuria kaip demoniškujų transcendencijos aspektų patirtį. Dievas novelėje suvokiamas kaip teksto nesatis, blogio leidėjas, nurodomas teodicėjiniu pasakotojo klausimu apie tai, kurgi yra apšėstojo siela.

Novelė „Paslaptis“ (1939), drama „Pasaka apie karalaitę“ (1944) reflektuoja mirtį kaip egzistencinę ribą, autoriui įtaigiai sudabartinant klausimą apie tai, kas slypi už šios ribos.

Novelėje „Paslaptis“ metafizinis mirties slėpingumas nurodomas per visą kūrinį plėtojamu kitokios paslapties vaizdu: paslaptis kaip pasakotojo norima sužinoti ir jam neatskleidžiama informacija apie jį patį. Tiksliau, paslaptis kaip psichologinė intriga: pasakotojo draugas Antanas sakosi kažką žinantis, „įdomų, labai įdomų“ dalyką, tas dalykas liečiąs pasakotoją ir dar ir kitą asmenį, turbūt merginą, Antanas svarstąs, ar pasitikėti draugu ir pasakyti jam šią paslaptį, o gal jis išplepėsias, gal supyksias, o gal pasakyti, bet ne dabar, ir t. t. Visos šios užuominos pasakotojui sukelia pykčio ir smalsumo audrą. Įtikinėja save, kad gal nieko reikšminga Antanas nepasakysias, bet yra apimtas noro sužinoti tą kažką. Ir implikuotas skaitytojas laukia Antano turimos informacijos atskleidimo tarsi kūrinio atomazgos. Tačiau ta informacija niekada nepaaiškėja, Antanas staiga susergera ir miršta. Pasakotojas negali tuo patikėti. Šią pasakotojo personažo nuostabą autorius derina su visą tekstą ataudusiu žemiškojo gyvenimo trapumo leitmotyvu. Vaizduodamas gyvenimo trapumą ir tai, kaip skvarbiai persmelkęs marumas egzistencinę tikrovę, autorius derina antikinius ir biblinius archetipus: mitologinius Acherono (ar Stikso) upės, Charono valtys įvaizdžius ir biblinę mirties miego metaforą (*Mt 9, 24* ir kt.; palyginkime artimojo literatūrinio konteksto – B. Krivicko novelės „Nubudimas“ – frazę apie egzistencinį snūduriavimą ir mirtį: „amžinasis miegas kiekvieną nubudina“, p. 41). Mirtį užmena pati novelės pradžia: susergantis, sergantis Antanas sakosi norintis miego: „Rodos, užmigtum ir niekada nepabustum“ (p. 30). Kūrinio veiksmas vyksta prie upės, Antanas gyvena anapus upės, jis į pasakotojo pusę ir atgal plaukia valtimi.

Pasakotojas, išvydęs draugą pašarvotą, išsako mintį, kuri yra esminė kūrinio idėja: „Viešpatie, kaip aš tada nenujaučiau ir kaip neatspėjau, kad yra tarp mūsų kita didelė ir baisi paslaptis...“ (p. 33). Taip autorius sukuria kontrastą tarp paslapties (kurią galima atskleisti, kurią atskleidus jos nebelieka) ir gyvenimo / mirties slėpinio, kuris yra neįmanomas atskleisti, neišsemiamas. Šis kontrastas tarp paslapties ir slėpinio implikuoja mintį,

kad nors mes norime sužinoti ir sužinome daug paslapčių, tačiau vienintelė tikroji mįslė yra mirtis. Kūrinio konotacija yra Dievo, kaip neįmanomo suvokti slėpinio, patirtis.

Meterlinkiško simbolizmo dramoje „Pasaka apie karalaite“ plėtojama biblinė mirties miego metafora, išryškinamas jos komplikuotumas, pabrėžiama miego / mirties skirtis. Dramos veiksmas sutelktas ties mažos piemenaitės mirtimi (teodicėjinė vaiko mirties refleksija intertekstualiai dialoguoja su Fiodoro Dostojevskio poetine logika; F. Dostojevskį autorius laikė „vienu pačių didžiausių žmonijos genijų“²). Ekspresyviai gretinami vaikiškų lovų ir pašarvoto vaiko įvaizdžiai (remarkoje – autoriaus scenografinė pastaba: vienoje scenos pusėje vaikų lovos, kitoje – piemenaitės Levutės lavonas, p. 86). Šeiminių vaiko Jonuko personažas mėgina Levutę žadinti, siūbuojasi ant šarvojimo lentos lopšinės intonacijomis, autoriui kuriant subtilaus grotesko vaizdą.

Klausimas apie tai, kas slypi už mirties, ar yra kas nors po mirties, dramoje sudėstomas iš racionalios vaiko logikos replikų. Danutė, Ūkininkės duktė, matydama motiną liūdint dėl samdinės mirties, stebisi: kodėl liūdima, jei Danguje taip gera ir gražu, geriau negu žemiškajame gyvenime. Gal verčiau visiems eiti ten, kur mirusioji Levutė: „Tu nenori, mama, kad mes eitumėm? Tu sakei, ten tūkstantį kartų gražiau. Eikime visi, mama...“ (p. 88). Ši šiurpaus humoro dialogą autorius gretina su Studentės personažo, simbolizuojančio mokslinį mąstymą, agnostine replika: „O jeigu mes išeisim ir nesurasim to dangaus...“ (p. 88). Šią repliką sureikšmina remarka: visi sužiūra į staiga prabilusią Studentę, ir toliau seka scenos pabaigos pauzė. Tolesnėje (trečioje) scenoje su Studente kaip mokslo balsu dialoguoja Ūkininko personažas: „Sakyk, Stase, kodėl tie mokslo žmonės nesugalvoja, kaip apsisaugot nuo mirties. Visokių gudrybių išgalvoja, o čia ne...“; Studentė bejėgiškai pakartoja: „O čia ne...“; Ūkininko personažas reziuumuoja pokalbį: „Taip jau Dievo surėdyta“ (p. 88). Vėl scenos pabaiga, skaitytojui ir žiūrovui paliekamas atviras klausimas: kodėl Dievas leidžia vaiko mirtį, kodėl pasaulis Dievo „surėdytas“ kaip marus.

Ketvirtąją sceną sudaro iš viso trys replikos. Klausimas, atsakymas, klausimas. Ir daug tylos, kaip nurodo remarkos, – autoriui akcentuojant ištariamų žodžių prasmę. Studentės žiūrėjimas į saulėlydį, galvojimas apie jo grožį. Ūkininkės klausimas, „ko taip žiūrime“. Studentės atsakymas, kad gražu. Ir reikšminga Ūkininkės personažo reziuumė: „Gražu būtų, jei taip amžinai...“ (p. 89). Ši Ūkininkės replika turi keletą prasmų. Viena prasme – pritarimas gėrėjimuisi: taip gražu, kad amžinai būtų galima šiuo gamtos grožiu gėrėtis. Kita prasme – prieštaravimas, į kurį įpinta klasikinė laimės samprata (visų trokštamų dalykų turėjimas kartu ir neprarandamai): pasaulis būtų gražus, jei nebūtų pažymėtas praradimo ir marumo ženklų.

Toliau dramos vyksme kartojamas miego motyvas (Studentė veda šeiminių vaikų miegoti) ir kuriamas tekstas tekste: Studentė seka vaikams pasaką apie amžiną miegu miegančią karalaite, kurią pabučiavo „piktoji laumė Mirtis“, nuo kurios neįmanoma pasislėpti net „pačiame pasaulio pakrašty“. Ši pasaka polemizuoja su archetipinės *miegančiosios gražuolės* laiminga pabaiga: Studentės pasakos karalaite niekas neprikelia, ji užmigusi „amžinu miegu“ (p. 90). Autorius išryškina vaikiškojo suvokimo gelmę. Prieš

² Žr. Bronius Krivickas, „Fiodoro Dostojevskio *Lošėjas*“ (Krivickas 1999, 153).

pradėdama pasakoti Studentė sako, kad vaikai jos pasakos tikriausiai nesuprasia, o šeiminių dukros Danutės personažas ją patikina: „Mes visas pasakas suprantam. Suprasim“ (p. 89). Šios replikos prasmė taip pat sklinda skirtingomis kryptimis: viena vertus, su švelniu humoru defamiliarizuojama pasakos sąvoka: pasaka nėra lengvas, vaikiškas tekstas, pasaka turi filosofinę gelmę, ne taip jau lengva „visas pasakas“ suprasti; kita vertus, skaitytojas / žiūrovas kviečiamas naujai pažvelgti į vaiko santykio su pasakomis reiškinį: ne elementaru, o nuostabu, kad pasakas su jų semantikos gelme vaikai suprasti išties pajėgia (ir Studentei pasekus savąją filosofinę pasaką, Danutės reakcija yra adekvati: nutilimas, galvojimas).

Dramos pabaiga akcentuoja agnostinę laikyseną mirties (ir to, kas po mirties, ir Dievo) atžvilgiu. Danutė atpažįsta konfliktą tarp archetipinės pasakos apie miegančią karalaitę ir Studentės pasakos: Danutė klausia, ar toji Studentės pasakos karalaitė kada nors nubus. Studentė, simbolinis mokslo balsas, agnostiškai atsako: „Daugiau nieko nežinau“ (p. 92). Tokia yra ir Senelio figūros, – išminties archetipinio simbolio, – mirties samprata: atviras klausimas „Kur mes tada būsim?..“ (p. 91).

Paskutinis kūrinio akcentas išryškina ribą tarp egzistencinės tikrovės ir amžinybės: ar yra kas nors po mirties, gali atsakyti tik mirusioji Levutė, tačiau ji yra už ribos, kurios gyvieji peržengti negali (p. 92).

Suvokimas, kad neįmanoma suvokti transcendencijos, – tokia yra dramoje „Pasaka apie karalaitę“ formuojama Dievo samprata.

B. Krivicko poetinės prozos kūrinys „Mes esame kalnai“ (1943) įspūdinga, įtaigia nesusisiekiančių kalnų viršūnių alegorija interpretuoja egzistencinio vienišumo dramatiškumą. Iš Friedricho Nietzsche's perimtas kalnų vaizdas kaip didžio žmogaus nuoroda (Tūtlytė 2006, 132), – *kalnai* yra (etimologiškai) iškilieji, – tie, kurie herojiškai gina pasaulį nuo „didžiausių žemės vėtrų“:

[...]

Mes esame kalnai. Mes esame vienišieji kalnai. Mes negalim susisiekti savo viršūnėmis, nes mus skiria tamsios bedugnės ir šalta vienuma.

Mes esame kalnai. Dieną ties mūsų viršūnėmis kaip ugninė aureolė spindi saulė, kurios niekada netemdo debesys. Naktį žėri didelės žvaigždės kaip sunkūs brangakmeniai mūsų karūnose.

Mes esame kalnai. Mes esame tvirtieji kalnai. Mus plėšo pačios didžiausios žemės vėtros. Mūsų krūtinės stovi nuogos prieš jas ir nėra pasaulyje daiktų, kurie pasiektų mus nuo jų uždengti.

Mes esame kalnai. Mes esame aukštieji, nykieji, vienišieji, tvirtieji kalnai (p. 65).

Žmogus yra radikaliai vienišas ir turintis aureolę, karūną, – biblinę šventumo ir karališkumo žymę. Žmogus, Dievo kūrinys, panašus į Kristų Karalių ir savo paties kilnumu, kilnia transcendentine kilme, karališkumu (plg. Vytauto Mačernio temą „Aš pažinau karalių tavyje“, kur karalius yra ir Kristus, ir andesantas, ir žmogiškasis adresanto *tu*).

Tad ikirezistencinės B. Krivicko kūrybos žmogus Dievą patiria per savo sąžinės balsą, per dvasinės harmonijos ilgesį. Transcendencija suvokiama kaip paradoksalus slėpinys – meilė (krikščionybės kontekstas), leidžianti blogį ir kančią.

Laisvės kovų poezija: egzistencinis skundas

Pokario laisvės kovų prieš sovietinę Lietuvos okupaciją, partizaninio gynybinio karo kontekste egzistencinę mirties ribos patirtį giliai apmąsto B. Krivicko poezija. Mirties riba interpretuojama jos biografinėje akivaizdoje, tekstams susiejant biografinę ir poetinę tikroves.

Poetinio subjekto – kario – laikyseną motyvuoja egzistencinės filosofijos (Sørenso Kierkegaardo, Karlo Jasperso ir kt.) idėja, kad žmogus visada yra laisvas rinktis, netgi kai jis renkasi tarp savo išpažįtamų vertybių ir mirties. Tariant V. Gasiliūno žodžiais, B. Krivickas suvokė, kad „visada yra galimybė rinktis – laisvę, nors ir gyvybės kaina“ (Gasiliūnas, 1999, lvi).

Karas prieš okupantą ir biografinėje B. Krivicko tikrovėje, ir poeto eilėse kovojamas viliantis, kad kova prasminga. *Laisvės kovojotas* yra esminis B. Krivicko subjekto savi-monės aspektas. Meilės lyrikoje atsiverdamas adresatei, subjektas kaip savo paties esmę atskleidžia Tėvynės vadavimo intenciją:

*Ir sakiau tau apie kelią kietą,
Mano eitą vidury nakties.
Apie kovą, kruvinoj kančioj laimėtą,
Po tuščiu dangum liepsnojančios minties
(skirsnis „Rudenio lygumose“, eil. „Vieną vasarą“, 1946).*

Suprasti subjekto pasiryžimą ginti Tėvynę – tai suprasti jį patį. Jei mylimoji atmeta subjektą kaip karį, ji nėra jo tikroji meilė:

*Bet iš aukšto žodžiai vėl pailsę
Leidos, aido neatradę tavėje.
Supratau: tu šito niekad nepamiksi,
Tu ne ta esi, ne ta, deja!*

Eilėraštyje autorefleksijos dramatismas derinamas su ironišku romansu. Eilėraščio subjektas meilę netikrajai mylimajai, „ne tai“, romansiškai siekia išrauti iš savo širdies:

*Įkopei laivan. Ir jis nuskriejo.
Greitai nyko takas ant vandens.
O šilus ir ežerus užliejo
Melsvos ūkanos ankstyvojo rudens [...].*

*Ir lyg dyglį raudonosios rožės
Pamažu kraujuojančioj širdy
Aš tą skaudų atminimo grožį
Vis nešiojau savo atminty.*

*Kol jį kartą, išpuoštą ir tyrą
Nunešiau ant kranto to paties.
Įmečiau gelmėn. Ir jis paniro.
Ir taip lengva tapo ant širdies.*

Paskutiniai eilėraščių eilutė ambivalentinė. Romansinės ironijos prasmė priešinga teksto pažodinei prasmei: subjektui „ant širdies“ lengva netapo. Panašų palengvėjimą apmąsto ir novelės „Vienos vasaros nuotykis“ personažas. Vakarų pasaulio saulėlydžio nuotaikomis jis jaučia savyje fatališką meilės išsilipdymo negalimybę ir todėl, nepaisydamas skausmo, palieka mylimąją. Ištaręs išsiskyrimo žodžius personažas nustemba dėl patirto palengvėjimo („jo skausmas kažkur staiga pradingo“, p. 56). Personažo savimonė ieško to palengvėjimo priežasties ir svarsto: gal jis „visą savo sielvartą lyg sunkų akmenį vienu smūgiu pasiuntė į gelmes?“ (p. 56). Tai vėlgi ironiškas „palengvėjimas“: laukti praradimo taip sunku, kad galbūt lengviau jį patirti.

B. Krivicko poezijos žmogus, pasitikėdamas laisvės kovos prasme, suvokia, kad šios kovos kariui nėra vilties išlikti gyvam: tai kova „prieš šimtą priešų vienas“, savižudiška „kaip didvyrių Pilėnų“ (eil. „Ginklo broliams“). Eilėraščių subjekto netiesioginės identifikacijos yra medžiojamas briedis, kaip Panas mirštantis vilkas: kalbama medžiotojo ar stebinčiojo situaciją balsu, bet poetinės emocijos svorio centras sutelktas ties persekiojamojo būseną (rinkinys *Žiaurusis Dievas*, eil. „Medžioklė“, 1945; „Vilko riksmas“, 1947). Partizano figūra interpretuojama kaip izoliuota, apsupta okupacinės valdžios provokatorių ir išdavikų, totaliai vieniša (plg. Juozo Brazaičio dokumentinės knygos apie rezistenciją idėją, iškeltą į pavadinimą *Vienų vieni*, 1964, ir Jono Vaitkaus istorinę kino dramą „Vienui vieni“, 2004).

B. Krivicko, gilaus tikėjimo kataliko, poezijos subjektas stojišką aukojimąsi dėl Tėvynės, ją vaduojant nuo užpuolėjo, interpretuoja kaip sekimą Kristumi, kaip jungimąsi su dvasią išlaisvinančia Kristaus auka. Ypatingą metafizinio dialogo gelmę atskleidžia eilėraštis „Rudenio lygumose“ (1945). Eilėraščio Ruduo yra Kristaus metafora: personifikuota Rudens vizija turi tradicinių ikonografinių Kristaus Karaliaus ženklų (Ruduo dėvi karūną ant „karališkos galvos“ ir *purpurinę* mantiją), Ruduo yra mirtį (žiema) pasitinkantis karalius „šitų lygumų“ – šios žemės (eilėraščio peizažas yra beribis: vertikaliai – *aukštas* dangus, horizontaliai – nestabdančios žvilgsnio „tuščių laukų“ platybės; tad „šitos lygumos“ yra ir ši žemė, žemiškoji būtis). Metaforos logika gretina gamtos rengimosi žiemos apmirimui metą ir egzistencinę mirties akivaizdos situaciją – kalbančiojo mirties nuojautą:

*Sėdėjau vieną kartą lygumoj tarp žibančių ražienų,
Tirštai apkibusių voratinkliais baltais.
Po aukštu rudenio dangum jaučiaus be galo vienas.
Mačiau, kaip gervės išskrenda lėtai mojuodamos sparnais.*

[...]

*Tyla liūdna. Tyla gili be galo.
Tyla bekraštė rudenio rimties.
Ir jos alsavimas toks šaltas kaip metalas
Į mane dvelkė nuojauta mirties.*

*Tan nujautiman grimzdamas, iš lėto
Aš paskendau svajonėj ir sapne
Ir, rodos, pamačiau gracingą siluetą
Tuščiais laukais ateinant į mane.*

*Auksinių lapų spindinti karūna
Ant jo karališkos galvos,
Ir purpurinė skraistė dengia liekną kūną,
O smilkiny žėruoja spindesys šarmos.*

– *Kas tu esi? – paklausiau sužavėtas
Jo veido ir jo skraistės skaistumu.
– Esu Ruduo. Auksinis ir saulėtas.
Esu karalius šitų lygumų (p. 251–254).*

Eilėraščio kalbantysis interpretuoja Rudens personifikaciją kaip grožio kūrimą žinant, kad greitai mirtis visa suardys, – taip kalbantysis nurodo ir savąją egzistencinę būseną: ne artėjančią žūtį, o gyvenimą žinant, jog žūtis neišvengiamai greitai išstiks. Eilėrašties reflektuoja galimybę kurti gyvenimo grožį gyvenime be vilties. Potekstėje įrašyta ir poeto partizano autorefleksija: meninė eilių kūryba, grožio kūrimas „dienose, netekusiose vilties“:

*Aš įsčiau miškams margai pražysti,
Paliejau žemėn daug skaidrių dažų.
Todėl šiandieną mano karalystėj
Taip liūdna ir gražu.
[...]
O taip! Aš išpuošiau laukus šitai didžiulei šventei,
Nes laikas baigias man.
Vos keletas dienų beliko čia gyventi,
Paskui ir purpuras, ir auksas kris purvan.*

*Bet stoviu išdidus aš prieš likimą
Ir paskutinius mirksnius puošu kuo galiu:
Geriu akim liepsnojančių spalvų žaidimą,
Belaukdamas žiemos ateinant šiauriniu keliu (Ten pat).*

Eilėraščio fone autorius dialoguoja su Kristumi kaip su panašiu į save: biblinis Kristus irgi žinojo mirtį neišvengiamai greitai įvyksiant: jam, – kaip ir eilėraščio Rudeniui, ir kaip eilėraščio subjektui, – buvo iš anksto žinoma, kad bus nužudytas ir kad „laikas baigias“. Subjekto būseną eilėraštyje patiria esminę metamorfozę: kūrinio pradžioje subjektas yra absoliučiai vienišas, „be galo vienas“ plačioje ištuštėjusioje peizažo erdvėje. O kūrinio pabaigoje subjekto savimonė atpažįsta karalių Rudenį (ir Dievą Karalių) kaip „brolį“:

*Nes man Ruduo yra kaip tikras brolis,
Nes laukiam mes abu likimo to paties
Ir lapų auksu, putinų karoliais
Papuosiame dienas, netekusias vilties (Ten pat).*

Pagrindinė kolizija, kuri išskyla B. Krivicko eilių subjektui mirties akivaizdoje, yra ne savo gyvybės aukojimo Tėvynei tragizmas, o filosofinė blogio problema, sukonkretinama

savitais priešo žudymo kančios motyvais. Net ir laimėtas mūšis yra kova, laimėta „kruvinoj kančioj“ (eil. „Vieną vasarą“).

Monsinjoras Kazimieras Vasiliauskas yra giliai mąstęs apie tragišką disonansą, švelnios prigimties poetui patiriant egzistencinį iššūkį ginti savo vertybes kare. Inga Stepukonienė cituoja jo žodžius apie partizaną poetą Mamertą Indriliūną, B. Krivicko bendramintį: „Mamertas nė paukštelio negalėjo nuskriausti. O jei išėjo į mišką su šautuvu... tai jau nenatūralu“ (Stepukonienė 214, 25). Šią K. Vasiliausko mintį I. Stepukonienė prasmingai komentuoja: „Išeiti į mišką“ M. Indriliūnas suvokė kaip „savojo laiko pateiktą iššūkį, Dievo išbandymą žmogui, esminį jo vertybių patikrinimą“; Tėvynės, jos žemės ir žmonių gynimas nuo argesoriaus „nepriklausomos Lietuvos idealistui reikė savęs pozicionavimą skriaudžiamos tautos pusėje“; tačiau „karas, šaudymaisi visiškai nesiderino su humanistine ir romantine jo prigimtimi“ (Stepukonienė 214, 25). Taip galėtume apibūdinti ir B. Krivicko pasaulėjautos santykį su teisingu karu: tai ambivalentinis santykis.

B. Krivicko eilėraščių subjektas, nors ir žino, kad būtina ginti Tėvynės laisvę, patiria sukrečiantį pareigos žudyti priešą tragizmą. Suvokia, kad netgi teisingo karo aukščiausioji maksima yra žiauri. Poetinis B. Krivicko mąstymas šią filosofinę ir teologinę blogio problemą artikuliuoja *rūsčiojo, žiauriojo Dievo* metafora. *Žiaurusis Dievas* – tai ir eilėraščio pavadinimas, ir rinkinio skirsnio, ir viso eilėraščių rinkinio, ir netgi visų raštų pavadinimas, įrašytas viename išlikusių poeto rankraščių (žr. Kazilionytė 2006):

*...Bet prieš mane išaugai toks didingas,
Kad aš Tavoj didybėj paklydau,
Ir nežinau, kokia malda Tau tinka
Nei kokią auką reikia nešti Tau.*

*Tiktai, kai priešą piktąjį nukauju,
Į priekį puldamas kovos ugnį,
Aš Tau jo karštą kraują atnašauju
Tartum senovinis dievų žynys.*

*Ir kai man akys lyg dvi ugnys žiba,
Skausmingai degdamos nuo neramios minties,
Ir žvilgsnis atkaklus kaskart prieina ribą,
Nesiekęs erdvėje žvaigždynų paslapties,*

*Kai įtampoj dar vienas žingsnis žengtas
Grasina sielai sutema rūsčia
Ir, rodos, smilkinin, lyg peilis lenktas,
Įsismeigia aštri delčia,*

*Ir, rodos, žvaigždės ant kaktos liepsnoja
Savosios paslapties ugnim žiauria, –
Aš Tau šią kančią degančią aukoju
Ir artinuos Tavin per ją*
(eil. „Žiaurusis Dievas“, p. 266–267).

Veržlus, nesutamantis su posmų ribomis kalbančiojo autorefleksijos žodis išryškina minties struktūros ašį, semantinę slinktį: senosios tikybos deginamoji kruvinoji auka – karšta kruvinoji nukauto priešo auka – žudančio ir žūsančio kario deginančios *kančios* auka. Aukojamas ne nužudytasis priešas, o jo nužudymo kančia. Poeto kario situacija išryškėja kaip kančia, aukojama nebeatpažįstamam („nežinau, kokia malda Tau tinka / Nei kokią auką reikia nešti Tau“), neprieinamam, neišmanomam suvokti („žvilgsnis atkaklus kaskart prieina ribą, / Nesiekęs erdvėje žvaigždynų paslapties“), tačiau išpažįstamam Dievui. *Rūsčiojo, žiauriojo Dievo* metaforos prasmė sklinda dviem priešingomis kryptimis. Viena, metafora komentuoja Dievo santykį su blogio problema: kažko esminga nesuprantame apie Dievą ir jo pasaulį, kuriame žmogui būtina žudyti ir žūti pačiam. Antra, metafora nurodo subjekto valią pasitikėti Dievu nepaisant jo nesuvokiamumo.

B. Krivicko poezijoje tikėjimas yra šios žudymo kančios apiplėštas, apnuogintas:

*Mes mirėm vieniši ir vieniši kentėjom,
Ir niekas negirdėjo mūs kančių,
Nes saulė kaip visad ramiai per dangų ėjo,
Ir žvaigždės tolimos naktim šaltai spindėjo,
Ir rankos gelbstinčios nebuvo virš žvaigždžių.*

*Bet visada tvirti mes ėjom
Sutikti tos lemties skaudžios,
Nes gilumoj širdies tvirtai tikėjom,
Kad atpirkimui dideliam reikėjo
Rūsčiajam Dievui šios aukos didžios
(eil. „Kareivių daina“, p. 279).*

Krikščioniškojoje hagiografijoje toks apiplėštas, netekęs transcendentinės paguodos, yra šventųjų, šventųjų kankinių tikėjimas. Gyvybė aukojama dėl Dievo, tačiau tuo metu Dievo beveik netikima, tikėjimą palaiko tik valia, tik *noras* tikėti. B. Krivickas: apsisprendžiama gyvybę aukoti dėl Dievo ir suvokiama, kad Dievo beveik nebėra. Dievo („rankos gelbstinčios“) nepatiriama, metafizinė logika atrodo rūsti ir žiauri, bet „gilumoj širdies tvirtai tikima“, kad kada nors toji metafizinė logika paaiškės. Vidinė žmogaus egzistencijos prasmė suvokiama kaip imperatyvas atlikti pareigą artimui, tautai taip, tarsi Dievas egzistuotų.

* * *

Literatūrinė Dievo samprata yra skirtinga ikirezistencinio / rezistencinio laikotarpio Broniaus Krivicko kūryboje. Šią biografinio, sociopolitinio konteksto perskyrą atitinka žanrinė prozos / poezijos skirtis.

Karo artėjimo ir karo kontekste žmogaus trapumo refleksija aštrina literatūrinio subjekto savimone: interpretuojama dvasinio žmogaus prado patirtis („Žmogaus širdis“, „Manęs laukia už durų“), mąstoma apie dvasios žvalumo, intensyvumo ir beprotybės ribą, beprotybės ir apsėdimo sąsają („Nakties svečias“), apie ribą tarp egzistencijos ir agnostiškai traktuojamos transcendencijos (novelė „Paslaptis“, simbolistinė drama „Pasaka apie karalaitę“). Ikirezistencinio laikotarpio prozoje, poetinėje prozoje, dramoje „Pasaka apie karalaitę“ matyti literatūrinis mąstymas *apie* transcendenciją, apie jos radikalų slėpinumą, žmogui neretai tragišką; Dievą B. Krivicko žmogus patiria per savo sąžinę.

Ikirezistencinio laikotarpio B. Krivicko kūryboje Dievas nėra tarpasmeninio dialogo su žmogumi partneris, jis nėra literatūrinio subjekto „Tu“.

Pokario laisvės kovų kontekste egzistencinę ribos patirtį intensyviai interpretuoja B. Krivicko poezija, kūrėjo tekstams susiejant biografinę ir poetinę tikroves. Plėtojamas asmenišką lyrinio subjekto dialogas su Dievu kaip intymiuoju „Tu“, o tai dera ir su žanrine lyrikos logika.

B. Krivicko lyrinio subjekto dialoge su Dievu vyrauja egzistencinis skundas, grindžiamas intymaus religinio atvirumo. Lyriniam subjektui nekyla klausimų dėl gynybinio karo prasmės (mes žinome, kad šis karas buvo prasmingas; B. Krivickas biografinėje ir poezijoje vylėsi, kad jo kova prasminga). B. Krivicko poezijoje kario laikyseną motyvuoja egzistencinės filosofijos (Sørenso Kierkegaardo, Karlo Jasperso ir kt.) idėja, kad žmogus visada yra laisvas rinktis, netgi kai jis renkasi tarp savo išpažįtamų vertybių ir mirties; kitas motyvacijos klodas yra krikščioniškoji artimo (tautos) meilė (formuluota Antano Maceinos, Juozo Girmiaus filosofijoje): B. Krivicko lyrinis subjektas stojišką aukojimąsi dėl Tėvynės, ją vaduojant nuo užpuolėjo, interpretuoja kaip jungimąsi su dvasią išlaisvinančia Kristaus auka. Tačiau teodicėjiniai klausimai, būdingi ir B. Krivicko prozai, jo poezijoje įgyja radikalią, maksimaliai užąstrintą formą. B. Krivicko poezijos žmogus apie Dievą mąsto ir į jį kreipiasi egzistencinio skundo intonacijomis, klausdamas ir skųsdamasis transcendencijai dėl pasaulyje tvyrančio ir jos leidžiamo blogio. Poetinė šių klausimų artikuliacija yra Rūsčiojo Dievo įvaizdis; savita tai, kad eilėraščių karys Rūsčiamam Dievui aukoja ne tik savo paties gyvybę, bet ir prieš žudymo kančią. Į šiuos teodicėjinius klausimus atsakymų nerandama, dangus patiriamas kaip „tuščias“ (eil. „Vieną vasarą“), tačiau Dievą tikima remiantis valia / noru tikėti ir pasitikėti transcendencija. Žvelgdami iš literatūros teologijos perspektyvos į šią religinę nuostatą sakytume, kad B. Krivicko poetinio subjekto laikysena yra ne tik patriotinis, bet ir religinis heroizmas.

Šaltiniai ir literatūra

- Balsevičiūtė, Virginija, 2001. *Vytautas Mačernis ir jo karta*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
- Čiočytė, Dalia, 2013. *Literatūros teologija: Teologiniai lietuvių literatūros aspektai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Gasiliūnas, Virginijus. 1999. „Laikų griūtis“, *Bronius Krivickas, Raštai*. [Parengė Virginijus Gasiliūnas] Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras. xvii–lvi.
- Gasiliūnas, Virginijus, 2019. <http://virginijusg.blogspot.com/2019/05/1182-tarp-kitko-sis-tas-apie-broniu.html>.
- Jakaitė, Dalia, 2002. „Šatrijos“ draugija lietuvių literatūros istorijoje. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.
- Kazilionytė, Vitalija. 2006. „Išlikimo kelias: Broniaus Krivicko eilėraščių sąsiuvinis“. Prieiga: <http://sena.psvb.lt/pranesimas.htm>. Žiūrėta: 2019 09 23.
- Krivickas, Bronius. 1999. *Raštai*. [Parengė Virginijus Gasiliūnas] Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras.
- Mačernis, Vytautas. 1990. *Po ūkanotu nežinios dangum*. Vilnius: Vaga.
- Mykolaitis-Putinas, Vincas, 1989. *Raštai: Estetika*. Vilnius: Mintis.
- Mykolaitytė, Aurelija, 2005. „Būtiškųjų apmąstymų metmenys Broniaus Krivicko prozoje“. *Lituanistika* 2, t. 62, 76–84.
- Stepukonienė, Inga. 2014. „Broniaus Krivicko ir Mamerto Indriliūno literatūrinė veikla“. *Žiemgala* 1, 20–28.
- Tūtlytė, Rita, 2006. *Išliekanti lyrika: XX amžiaus lietuvių poezijos vidinių struktūrų kaita*. Vilnius: Gimtasis žodis.